

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

*У статті розглядається участь деяких українських інтелігентів
польського походження в активізації процесу національного
відродження України.*

У ХVІІІ столітті було зроблено важливий крок у становленні інтелігенції – вона почала відокремлюватися в специфічний соціальний прошарок. З'являлося все більше людей, які пов'язували своє життя виключно з інтелектуальною працею, що ставала для них єдиним засобом заробітку, кар'єри, і які, відірвавшись від своїх класів та станів, "поступово декласувались, формували нову, окрему соціальну верству" [1:12]. Проте лише у ХІХ столітті настав переломний етап у зміні соціальної природи інтелігенції: збільшився її кількісний склад та вплив на політичне, економічне й культурне життя суспільства, змінилися соціальні джерела формування – завершилось остаточне формування інтелігенції як специфічної соціально-професійної верстви та основної рушійної сили національного відродження країни.

Метою нашої розвідки є з'ясування соціально-психологічних особливостей діяльності представників української інтелігенції польського походження та їх культурно-просвітницької ролі у національному відродженні України.

До найвизначніших постатей другої половини ХІХ століття, які активно сприяли українському національному відродженню, належать В. Антонович, Т. Рильський, Й. Рильський, Б. Познанський та деякі інші. Так, Володимир Антонович майже півстоліття очолював український суспільно-політичний рух і, як відзначав І. Глизь, "ніякі громадські починання, коли тільки вони мали якесь відношення до української справи, не розпочинались, щоб їм не надав допомоги і поради, а то й не брав участі В. Антонович" [2:11].

Історики й донині не можуть знайти пояснення того, що юнак із знатного шляхетського роду, вихований у традиціях шляхетської культури, очолив український національно-визвольний рух [3: 328]. За свідченнями прихильника ідей В.Антоновича В. Липинського, найбільшою його заслугою було те, що "народ свій він полюбив більше, чим ці польсько-шляхетські звички і мрії" [4:427]. Цілком природно, що інтерес В. Антоновича до життя українського народу, зокрема селянства, було засуджено багатьма представниками польської

шляхти, які прозвали його та інших українізованих поляків хлопоманами.

Хлопомани розгорнули активну діяльність у 60-ті роки XIX століття у місті Києві. Співчуваючи українським селянам, яких гнобили польські пани, вони прагнули ліквідувати царизм, кріпацтво та встановити демократичну республіку, де б вільно жили люди різних національностей [5: 392]. Свої задуми хлопомани вирішили втілити шляхом поширення освіченості українського селянства та піднесення його національної свідомості. У такий спосіб хлопомани стали виразниками українських національних ідей: "розмовляли виключно українською мовою, одягалися в національний одяг, організовували маніфестації на честь Т.Г. Шевченка" [6:144]. Вивчаючи історію, звичаї, поширюючи освіту тощо, вони намагалися виправити історичні провини привелегійованого класу перед простим народом.

Сам Володимир Антонович за життя зазнав недовіри й нападок влади, доносів, постійних звинувачень в українофільстві. Але "щоб стати свідомим українським істориком, археографом, археологом, треба було в науковій діяльності поставити на перше місце історію власного народу [2:6]. У статті "Моя сповідь" (1862 р.) Антонович так відповідає польському публіцистові Зенону Фішеві (більше відомому під псевдонімом Падалиця) на звинувачення у зраді: "Сподіваюсь, що працею і любов'ю заслужу коли-небудь, що українці визнають мене сином свого народу, бо я все готовий розділити з ними". Автор робить висновки, що найкращий спосіб підтримувати й розвивати процес самоідентифікації українського народу як нації – досліджувати історію народу. Як стверджують фахівці [1, 2, 6, 7, 8], одним із найкращих його досліджень було "Исследование о гайдамаччине", у якому автор описав політичні, соціальні та релігійні рухи українського народу за визволення від польського гноблення.

Пліч-о-пліч з Володимиром Антоновичем та деякими іншими українськими інтелігентами польського походження йшов Тадей Рильський, який також вирішив присвятити себе вивченню історії України, боротьбі за краще життя українського народу. Він також був шляхетського роду, та проте вже під час навчання у Київському університеті на історико-філологічному факультеті приєднався, як і Антонович, до руху хлопоманів. Удвох із братом Йосипом Рильським вони мандрували по селах та вивчали звичаї, побут, фольклор українських селян. Польська шляхта з підозрою, недовірою та острахом ставилась до діяльності хлопоманів. Зі слів М.Драгоманова, імена Антоновича і Рильського у польському панському середовищі пов'язувалися з організаторами "нової Коліївщини як майбутніх Гонти та Залізняка [9: 211].

Однак на відміну від В. Антоновича, Тадей Рильський, закінчивши університет, відмовився від наукової кар'єри й оселився в селі

Романівка (нині Попельнянський район Житомирської області) у батьківському маєтку. Його батько – пан Розеслав – не поділяв поглядів сина, намагався відправити його на навчання у Польщу. Боючись пропаганди "демократичної зарази", що сповідував Тадей, хотів позбавити сина долі в спадку. Проте це не похитнуло ідейних переконань юнака. А от можливість втілити в життя свої ідеали Тадей Рильський знайшов лише після смерті батька. Він доручив селянам розібрати панський будинок, для себе ж збудував скромну хату; викупив і віддав селянам колишню спадщину сестри (300 гектарів землі); заснував школу для селянських дітей, у якій довгий час сам учителював і забезпечував її фінансування; складав селянам необхідні юридичні папери й майже щотижня виступав у судах як захисник їхніх прав; будучи католиком (пізніше він прийняв православ'я), у своєму будинку розмістив православну церковну школу. До того ж, Т. Рильський нажив слави доброго агронома та економіста. Під псевдонімом Максим Чорний у часописі "Основа", що виходив у Санкт-Петербурзі, друкував свої праці з економічно-правової тематики.

На наш погляд, дуже промовисті назви праць Тадея Рильського – "До вивчення українського народного світогляду" та "Нариси про правові норми економічного життя", у яких автор виклав свої власні спостереження за життям народу, проаналізував правові й економічні засади хазяйнування у селянських господарях.

Тадей Рильський писав для селян українською мовою, намагаючись допомогти їм і справами, і практичними порадами. Наприклад, у "Сільських пригодах" автор дає практичні поради щодо випасу худоби у лісах, пояснює, як вигідніше вести господарство. У "Херсонських заробітках" пише про те, куди краще йти на заробітки селянам Київської, Полтавської, Чернігівської, Подільської губерній.

Про багатогранність особистості Т. Рильського, глибину його світогляду, неабиякі філологічні здібності свідчить його значна неопублікована спадщина. У Науковій бібліотеці України імені В. Вернадського знаходяться рукописні праці Т. Рильського українською, російською, польською мовами з історії, демографії, економіки, права: про операції з цінними паперами, міграцію населення, теорію вартості, відносини між капіталом і працею, економічний устрій суспільства тощо, у яких автор дає об'єктивний, повний, глибокий аналіз тогочасного становища робітників та закликає їх до ненасильницького опору кабальницьким умовам праці [10].

Т. Рильський, як і інші представники інтелігенції другої половини XIX століття, вважав, що український народ зможе покращити свою долю тільки будучи освіченим. І тому "головний обов'язок тих, хто почуває себе сином свого народу, вжити всіх зусиль, щоб допомогти

йому скоріше одержати освіти, скоріше вивести цим з пригноблення соціального і національного становища"[10:5].

Отже, формування інтелігенції як соціальної верстви обумовлено історичним розвитком суспільства. Саме в другій половині XIX століття активізувався рух української інтелігенції за соціально-політичні, національно-культурні та економічні права свого народу. Українські інтелігенти започаткували процес національного відродження, яке тривало упродовж багатьох десятиліть і мало наслідком зростання національної свідомості, освіченості, культурного рівня населення України. Найактивнішими виразниками українських національних ідей стали студенти польського походження, які навчалися у Київському університеті, – так звані хлопомани – на чолі з Володимиром Антоновичем і Тадеєм Рильським.

Список використаних джерел та літератури

1. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX ст. Соціально-політичний портрет. – К. – 1993.
2. Глизь І.І. Мудрий презентант української ідеї (В.Антонович) // Антонович В.Б. Коротка історія козаччини. – К. – 2004ю – С.5-14.
3. Видатні постаті в історії України IX–XIX ст. Короткі біографічні нариси. – К. – 2002 – с. 328-331
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // Політологія. Кінець XIX–перша половина XX ст.: Хрестоматія. – К. – 1996. – С. 416-477.
5. Шип Н.А. Интеллигенция на Украине (XIX век). Историко-социологический очерк. – К. – 1991.
6. Кармазіна М. Українська інтелігенція XIX – початку XX ст. // "Історія України". – 1999. – № 3. – С. 1-2.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура. – К. – 2005.
8. Грицак Я.Й. Нарис історії формування модерної української нації XIX–XX ст. – К. – 2000.
9. Драгоманов М.П. Вибране. – К. – 1991.
10. Хорунжий Ю. "Гармонійне сполучення ідеалів і вчинків" Тадея Рильського // "Дзеркало тижня". – 2001. – № 27 .

A.M. Pryjmak, I.M. Pryjmak. Rola ukraińskiej inteligencji pochodzenia polskiego w narodowym odrodzeniu się Ukrainy w drugiej połowie XIX w.

W artykule ukazano udział pewnej ukraińskiej inteligencji pochodzenia polskiego w aktywnym procesie narodowego odradzania się Ukrainy.

Pryimak A.M., Pryimak I.M. The Role of Ukrainian Intelligentsia of Polish Origin in the National Revival of Ukraine in the Second Half of XIX century.

The article regards a participation of some Ukrainian intelligents who were Poles by birth in the enlivening of Ukrainian national rebirth.